

હું શું કરું, જો હું અત્યંત ખરાબ સ્થિતિમાં હોઉં?

ઈસ્લામમાં, ધોર નિરાશાજનક અને કોઈ રસ્તો ન સૂઝતો હોય તેવી અનિવાર્ય પરિસ્થિતિમાં કોઈ હરામ(અવેધ) કાર્ય કોઈ વ્યક્તિ કરી નાખે તો તે શમાપાત્ર છે. તેથી, જો કોઈ વ્યક્તિ વ્યાજ માટે મજબૂર થઈ જાય તો આ કૃત્ય, અત્યંત મુશ્કેલી કે મૃત્યુ જેવી સ્થિતિમાં, આ મુશ્કેલીમાંથી બહાર નીકળી જાય તે સમયગાળા સુધી હંગામી રૂપે માન્ય રહે છે. યાદ રાખો કે કેવળ અલ્લાહ (ઈશ્વર) કાજે વ્યાજનો વ્યવહાર ન કરવાનાં નિર્ધારને કારણે ઊભી થતી મુશ્કેલીઓનો સારો બદલો નિશ્ચિત રૂપે મળશે. ઈસ્લામી જ્ઞાન ધરાવનાર અને બીજાની વ્યક્તિગત મુશ્કેલીઓને સારી રીતે સમજનાર વ્યક્તિ જ નક્કી કરી શકે છે કે વ્યક્તિની તકલીફ વાસ્તવમાં કેવી છે કે જેથી તેને વ્યાજનો વ્યવહાર કરવાની પરવાનગી મળે. નહિં તો, આ અપવાદનો ઘણાં લોકો ફાયદો ઉઠાવશે અને કેટલાય લોકો ખોટી રીતે વ્યાજનો ઉપભોગ કરવા લાગશે અને અલ્લાહે (ઈશ્વર) નક્કી કરેલા ભયાનક પરિણામો ભોગવશે.

વ્યાજનો ઉપયોગ કરીને મકાન (કે એવી જ બીજી વસ્તુઓ) ખરીદી શકાય એવી એક ગેરસમજ સામાન્ય રીતે મુસલમાનોમાં જોવા મળે છે. કેટલાક લોકો દાવો કરે છે કે આ એવી 'જરૂરત' છે જેની 'પરવાનગી' છે અને 'માન્ય' છે. હકીકત એ છે કે એક વ્યક્તિ મકાન ખરીદવાને બદલે ખૂબ સરળતાથી ભાડાનું મકાન લઈ શકે છે એ વાત જ આ દાવાને નકારે છે. જો આ દલીલ સાચી હોત, તો શું તેનો અર્થ એ થયો કે તરસ લાગે તો દારૂની પહેલી બોટલ પીવાની છૂટ છે, ભલે ને પછી પાણી ઉપલબ્ધ હોય? અથવા ડુક્કરનું માંસ ખાઈ શકાય છે, જો તેનો વેધ વિકલ્પ હોય તો પણ? આ વાત માટે લોકોને તો મૂર્ખ બનાવવું સહેલું હોઈ શકે છે, પણ આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે:

“અલ્લાહ (ઈશ્વર) એ બધું જ જાણે છે જેને તમે જાહેર કરો છો અને એ બધું પણ જેને તમે છુપાવો છો.” (કુર્આન, પ:૯૯)

પોતાની અને પરિવારજનોની સહાયતા માટે ભાડું ચૂકવવું એ નાણાંનો વ્યય નથી. ઈશ્વર, જે સૌથી વધારે કદરદાન છે, તેનો બદલો દાન ગણીને આપશે: ‘જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અલ્લાહ (ઈશ્વર)થી બદલો મેળવવાના ઈરાદાથી પોતાના પરિવારજનો ઉપર ખર્ચ કરે છે, તો તેને તેના તરફથી સદકો (દાન) ગણવામાં આવે છે.’ (મુસ્લિમ અને બુખારી)

દુનિયા અને આખિરત (પરલોક)ની સફળતા

જ્યારે આપણે વ્યાજના પ્રશ્નને જોઈએ છીએ તો આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે સાચી સફળતા કેવળ ઈશ્વરની સહાયતાથી જ સંભવ છે. જો આપણે જે કંઈ વેધ અને કાયદેસર છે તેને અનુસરીએ અને જે કંઈ અવેધ છે તેનાથી દૂર રહીએ, તો આપણી સંપત્તિ અને ધનદોલત આ દુનિયા અને પરલોકના જીવનમાં કૃપારૂપ અને પાવન તેમજ લાભદાયક બની રહેશે. વ્યાજ દ્વારા વધારાની કમાણી પવિત્ર અને શુદ્ધ ન હોય, અને શ્રાપ અને દુ:ખનું મૂળ જ હોય તો તેનો શું લાભ?

ન્યાયના દિવસે, લોકો પોત-પોતાની કબરોમાંથી તરત જ નીકળી આવશે, સિવાય એ લોકોના જેઓ વ્યાજના કારોબારમાં વ્યસ્ત હતા. તેઓ ઊભા થશે અને પછી

વાઈના દર્દાની જેમ અચાનક પટકાઈ જશે; કારણ કે:

“જે લોકો વ્યાજ ખાય છે, તેઓ ઊભા નહીં રહી શકે, પરંતુ એ વ્યક્તિની જેમ, જેને શૈતાને સ્પર્શ કરીને પાગલ કરી નાખ્યો હોય. આવું એટલા માટે છે કે તેનું કહેવું છે: ‘વ્યાજ પણ એક વેપારની જેમજ છે ને!’ જ્યારે કે ઈશ્વરે વેપારને વેધ અને વ્યાજને અવેધ ઠરાવ્યું છે.” (કુર્આન, ૨:૨૭૫)

આ સજા છે એ લોકોને જેઓ વ્યાજથી ફાયદો ઉઠાવે છે અને આ મોટાં પાપથી ગંભીરતાપૂર્વક શમા અને પશ્ચાતાપ કરતા નથી.

ઈશ્વરની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરીને જે લોકો સફળતા માટે પ્રયત્નશીલ છે, તેમને નીચે દર્શાવેલ આયતથી શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે:

“આ બમણું અને યોગણું બનાવીને વ્યાજ ન ખાઓ અને ઈશ્વરથી (તમારા ઉત્તરદાયિત્વ અંગે) ડરતા રહો, જેથી તમને સફળતા પ્રાપ્ત થાય.” (કુર્આન, ૩:૧૩૦)

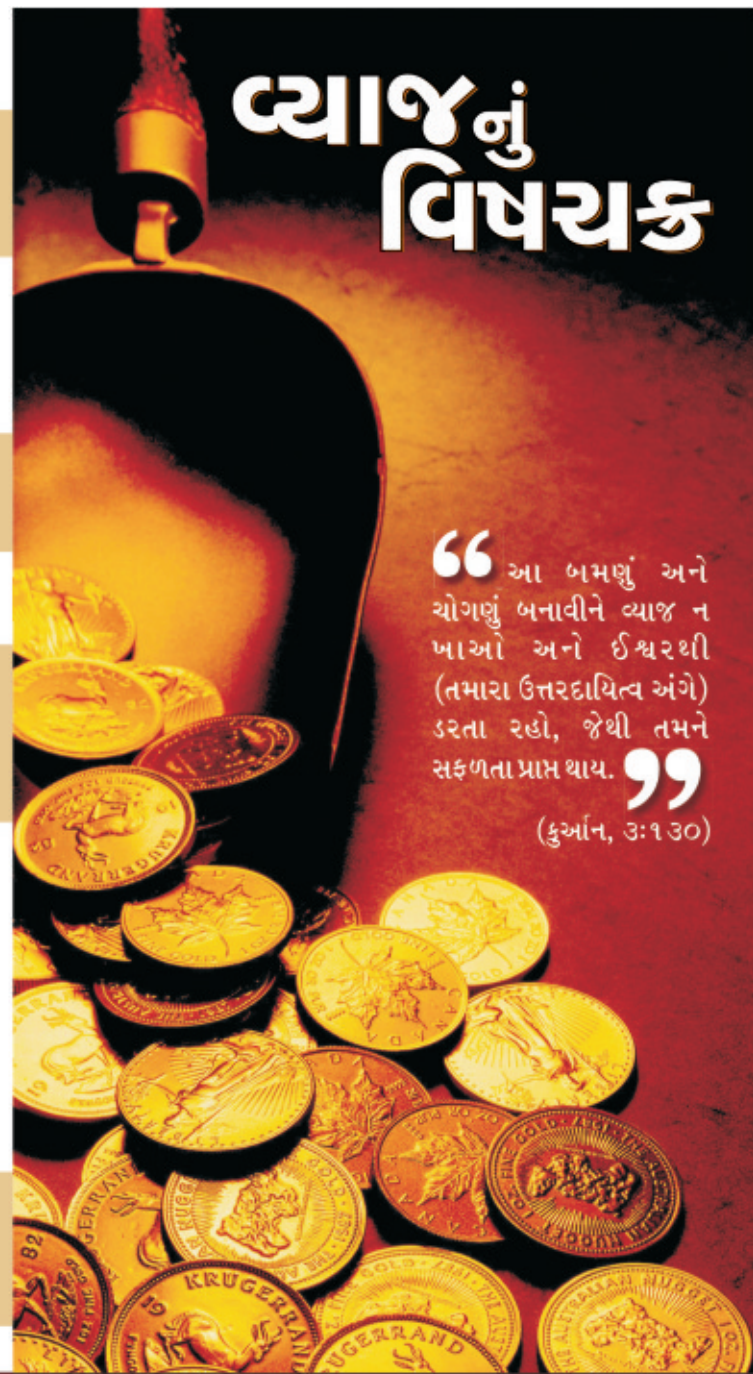
આપણને એ પણ બતાવી દેવામાં આવ્યું છે કે પરલોકની સફળતા અને મુક્તિનું રહસ્ય શું છે:

“આસ્થા રાખનારાઓની વાત તો બસ એ હોય છે કે જ્યારે તેમને ઈશ્વર (અર્થાત તેની વાણી - કુર્આન) અને તેના રસૂલ તરફ બોલાવવામાં આવે, જેથી તે તેમના દરમ્યાન ફેંસલો કરે, તો તેઓ કહે છે: ‘અમે સાંભળ્યું અને આજ્ઞાપાલન કર્યું.’ અને આવા જ લોકો સફળ છે (જેઓ હંમેશા સ્વર્ગમાં રહેશે.)” (કુર્આન, ૨૪:૫૧)

સમાપન :

નિ:શંક, વ્યાજ અવેધ છે અને મોટું પાપ છે, અને ઈશ્વરની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરનાર તેની સજાને પાત્ર છે. આપણે હંમેશા યાદ રાખવું જોઈએ કે આ દુનિયાનું જીવન અલ્પ અને ક્ષણભંગુર છે, અને આપણાં અસ્તિત્વનો હેતુ એ નથી કે આપણે સૌંદર્ય અને સંપત્તિની લાલસા પાછળ ભાગતા રહીએ, બલકે આપણા જીવનનો હેતુ ઈશ્વરની સાચી ભક્તિ અને ઉપાસના કરવાનો અને તેણે બતાવેલ કાનૂન અનુસાર જિંદગી ગુજારવાનો છે. યાદ રાખો, વ્યાજ પ્રચલિત, વ્યાપક અને સામાન્ય બની ગયું છે તેથી તે કદાપિ માન્ય અને પરવાનગીપાત્ર બની જતું નથી.

“...જે વ્યક્તિ ઈશ્વરથી ડરે છે (અને તેના પ્રત્યેનું પોતાનું કર્તવ્ય નિભાવે છે) તેમના માટે તે (પરેશાનીથી) નીકળવાનો માર્ગ પેદા કરી દેશે, અને તેને એ જગ્યાએથી રોજ આપશે જેનું અનુમાન પણ તેને નહીં હોય. જે ઈશ્વર ઉપર ભરોસો કરશે તો તે તેના માટે પૂરતો છે.” (કુર્આન, ૬૫:૨-૩)

વ્યાજનું વિષયક

“ આ બમણું અને યોગણું બનાવીને વ્યાજ ન ખાઓ અને ઈશ્વરથી (તમારા ઉત્તરદાયિત્વ અંગે) ડરતા રહો, જેથી તમને સફળતા પ્રાપ્ત થાય.” (કુર્આન, ૩:૧૩૦)

ઈસ્લામી સાહિત્ય એકેડેમી (ગુજરાત)
૨, ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર, જુમસલ ચેમ્બર્સ, અરબ મસ્જિદ પાછળ,
પથ્થર હુવા પેટ્રોલ પંપ સામે, સીલીફ રોડ, અહમદાબાદ - ૩૮૦૦૦૧
ફોન : ૦૭૯ - ૨૫૫૦૯૯૬૩ મો. : ૯૩૭૭ ૧૧૧ ૦૩૩
website : www.islamisahitya.com / email : islamisahitya@gmail.com
આ પેમ્પ્લેટ અંગ્રેજીમાં www.iisna.com/pamphlets/ પર મળશે.

ઈસ્લામની મુખ્ય શિક્ષણ શિક્ષાને જાણો... પરમસત્યને ઓળખો હૃદયના દ્વાર ખોલો

પરિચય

તમને એ વાત ઉપર આશ્ચર્ય નથી થતું કે એક મુસ્લિમ ડુકકરનું માંસ કદાપિ નથી ખાતો, કેમકે તે હરામ(અવૈધ) છે; પોતાની માતા કે બહેન સાથે ક્યારેય લગ્ન નથી કરતો, કારણ કે તે પણ હરામ છે; પરંતુ એ જ વ્યક્તિને વ્યાજ હોઈયાં કરી જવામાં કોઈ વાંધો નથી હોતો? શું તમે જાણો છો કે વ્યાજનો વ્યવહાર એક મોટો ગુનો છે, જે તમને નર્કમાં લઈ જશે?

“... પરંતુ જે વ્યક્તિ આ આદેશ પછી કરી આ જ કૃત્યનું (વ્યાજના વ્યવહારનું) પુનરાવર્તન કરશે, તે નર્કમાં જવાવાળો છે, જ્યાં તે હંમેશા રહેશે.” (કુર્આન, ૨:૨૭૫)

જો વ્યાજનો વ્યવહાર આટલો શિથાપાત્ર છે, તો શા માટે આટલા બધાં લોકો આ પાપમાં પડે છે અને તેને સામાન્ય બાબત સમજે છે?

‘રિબા’ (વ્યાજ) નો અર્થ

‘રિબા’ અરબી ભાષાનો શબ્દ છે, જેનું ક્રિયાપદ ‘રબા’ છે. તેનો અર્થ ‘વધવું’, ‘વિકસવું’ અને ‘હદ ઓળંગી જવું’ થાય છે. તેમાં એ વ્યાજનો પણ સમાવેશ થાય છે જે બેંકો દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવે છે, જેમકે કાર-લોન માટેનું, હોમ-લોન માટેનું, ક્રેડિટ કાર્ડના દેવાનું વગેરે.

વ્યાજ હરામ (અવૈધ) છે તેનું પ્રમાણ

ઈસ્લામમાં વ્યાજ હરામ છે અને ગંભીર ગુનાઓમાંથી તે એક મોટો ગુનો છે એના ઘણાં પ્રમાણો છે.

જે લોકો અલ્લાહ (ઈશ્વર) અને કુર્આન ઉપર સાચી શ્રદ્ધા રાખે છે તેમના માટે આ આયત (શ્લોક) પૂરતી છે, જે વ્યાજની મનાઈ કરે છે:

“અલ્લાહે (ઈશ્વર) વેપારને વેધ અને વ્યાજને અવૈધ ઠરાવ્યું છે.” (કુર્આન, ૨:૨૭૫)

કુર્આનમાં ઈશ્વરે કોઈનાય વિરુદ્ધ યુદ્ધની ઘોષણા નથી કરી, સિવાય એ લોકોના જેઓ વ્યાજનો વ્યવહાર કરે છે:

“હે આસ્થા રાખનારાઓ (મુસ્લિમો)! અલ્લાહ (ઈશ્વર)થી ડરો અને જે કંઈ વ્યાજ બાકી રહી ગયું છે તેને છોડી દો, જો તમે ઈમાનવાળા છો. જો તમે આવું ન કર્યું તો ઈશ્વર અને તેના ઈશદૂતથી યુદ્ધ માટે સાવધાન થઈ જાઓ.” (કુર્આન, ૨:૨૭૮-૨૭૯)

શું તમને ગમશે સર્વશક્તિમાન ઈશ્વર તમારા વિરુદ્ધ યુદ્ધ છેડે, જ્યારે કે તે પહેલાંથી જ તદ્દન સ્પષ્ટતાપૂર્વક વ્યાજ અવૈધ હોવાની જાહેરાત કરી ચૂક્યો છે?

ઈશદૂત (સલ્વ.)એ ચેતવણી આપી છે કે વ્યાજનો ઉપભોગ કરવો એ મોટા સાત પાપોમાંથી એક પાપ છે, જે મહાપ્રલય પછી ન્યાયના દિવસે વ્યક્તિને નર્કનો ભોગ બનાવશે. (મુસ્લિમ અને બુખારી)

વ્યાજ બધી રીતે અવૈધ છે, જેમકે ઈશદૂત મુહમ્મદ (સલ્વ.)એ ફરમાવ્યું છે:

“અલ્લાહે (ઈશ્વર) શ્રાપ વરસાવ્યો છે વ્યાજ લેનાર અને ખાનાર ઉપર, વ્યાજ ખવડાવનાર અને આપનાર ઉપર, વ્યાજનો હિસાબ-કિતાબ લખનાર ઉપર અને તેના સાક્ષીઓ ઉપર.” અને ફરમાવ્યું કે “આ બધાં (અસલ ગુનાની ભાગીદારીમાં) સરખા છે.” (મુસ્લિમ)

વ્યાજ અવૈધ શા માટે ?

વ્યાજ અવૈધ હોવાનું સૌપ્રથમ અને મુખ્ય કારણ એ છે કે ઈશ્વરે તેને હરામ(અવૈધ) ઠેરવ્યું છે. ઈશ્વર પોતાની અપાર તત્ત્વદર્શિતા અને ડહાપણના આધારે મનુષ્યના આલોક અને પરલોકના જીવનના સર્વોત્તમ હિતને સામે રાખીને કોઈપણ કાર્યને અનિવાર્ય કે નિષિદ્ધ કરે છે, કેમકે તે જ સંપૂર્ણ વિવેકદૃષ્ટા, તત્ત્વદર્શી અને સર્વજ્ઞ છે. ઈસ્લામના વિદ્વાનોએ વ્યાજ અવૈધ હોવાના અન્ય કેટલાક કારણો પણ દર્શાવ્યા છે; જેમકે:

● તમામ દેશોમાંથી, નાના હોય કે મોટાં, કેટલાય દેશો એવા છે, જેમના શિરે એટલા મોટા પ્રમાણમાં વિદેશી દેવું હોય છે કે તેના વ્યાજની ચૂકવણી આખા દેશ માટે ક્યારી નાખે એવો ભારે બોજ હોય છે. દેવું મારી નાખે છે. વિશ્વમાં અંદાજે ૧.૧ કરોડ બાળકો કેવળ ગરીબી અને દેવાને કારણે મૃત્યુ પામે છે. નાઈજીરિયાના ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ ઓબેસાન્જો પોતાના દેશના દેવા વિશે કહે છે:

“૧૯૮૫ કે ૧૯૮૬ ની સાલમાં અમે જે કંઈ ધિરાણ લીધું હતું તે અંદાજે ૫ બિલિયન ડોલર હતું અને અમારે ૧૬ બિલિયન ડોલર ચૂકવવાના છે, જ્યારે કે અમને ૨૮ બિલિયન ડોલર ચૂકવવાનું કહેવામાં આવી રહ્યું છે. આ ૨૮ બિલિયન ડોલર એ વિદેશી શાહુકારોના વ્યાજ-દરમાં ભેદભાવને કારણે છે. જો તમે મને પૂછો કે આ જગતમાં સૌથી ખરાબ વસ્તુ શું છે, તો હું કહીશ કે - ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ” (જયુબિલી ૨૦૦૦ ન્યૂઝ અપડેટ, ઓગસ્ટ ૨૦૦૦)

- વ્યાજ ભાઈચારા અને સહાનુભૂતિની ભાવનાને સમાપ્ત કરી નાખે છે, અને તેનો પાયો જ લોભ અને લાલચ, સ્વાર્થ અને પથ્થરદિલી છે.
- વ્યાજ એ ફૂગાવો વધવાનાં મુખ્ય પરિબળોમાંથી એક છે.
- વધતાં વ્યાજથી વ્યક્તિના માથે દેવું પણ વધતું જાય છે, જે છેવટે તેના માટે માનસિક આઘાત અને હતાશામાં પરિણમે છે.
- વ્યાજ એ નુકસાનની કોઈપણ સંભાવના વિનાની નિશ્ચિત કમાણી છે; તેની સામે લાભ અને જોખમ બંને પક્ષો ઉપર હોવાને બદલે બધું જોખમ માત્ર દેવાદારના માથે હોય છે.
- વ્યાજથી સમાજમાં ઈજ્જરાશાહીનું નિર્માણ થાય છે; જ્યાં ધનવાનોને, સંપત્ત અને સમૃદ્ધ હોવાને કારણે વળતર મળે છે, જ્યારે ગરીબોને વધારે ચૂકવવા માટે મજબૂર કરવામાં આવે છે.

૨૦૦૮ અને ૨૦૦૯ ની વૈશ્વિક નાણાકીય કટોકટી દરમ્યાન, L'Osservatore Romano નામના વેટિકનના દૈનિક સમાચારપત્રએ અહેવાલ આપ્યો, જેમાં વેટિકને કહ્યું કે ઈસ્લામી આર્થિક વ્યવસ્થા પશ્ચિમી બેંકોને આ કટોકટીમાં એક વિકલ્પ આપી શકે છે. વેટિકને સલાહ આપી હતી કે, “ઈસ્લામી આર્થિક વ્યવસ્થા, જેનો આધાર ધાર્મિક-નૈતિક સિદ્ધાંતો છે, બેંકોને પોતાના ગ્રાહકોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવામાં અને એવી સાચી ભાવના જે પ્રત્યેક આર્થિક સેવા માટે જરૂરી છે તેને પ્રાપ્ત કરવામાં મદદરૂપ બની શકે છે.”

જ્યારે વ્યાજ-આધારિત બજાર નિષ્ફળ જાય છે, ત્યારે ઈસ્લામી નાણાકીય સંસ્થાઓને એમના જેવા પરિણામો ભોગવવા પડતા નથી, કેમકે જોખમ બંને પક્ષે સરખે હિસ્સે વહેંચાતું હોય છે. નાણાં ધીરનાર વધારે જાગૃત હોય છે અને કાળજી રાખતો હોય છે, કેમકે જો કરજદાર તેની મુદલ રકમ પણ પરત ન આપી શકે તો તેના માથે પણ નાણાં ગુમાવવાનું જોખમરહે છે.

વ્યાજથી ઊભી થતી આ અને બીજી અનેક મુશ્કેલીઓ અને સમસ્યાઓને કારણે, જો ઈસ્લામે આ ઘૃષ્ટાસ્પદ કૃત્યને હરામ(અવૈધ) ઠરાવ્યું હોય તો એમાં નવાઈ પામવા જેવું કશું નથી.

વ્યાજથી કઈ રીતે બચી શકાય ?

મૂડીવાદી સમાજ-વ્યવસ્થામાં રહીને વ્યાજથી સંપૂર્ણપણે બચવું મુશ્કેલ છે, તેમ છતાં આ વાતને બહાનું બનાવીને વ્યાજથી મુક્તપણે લાભાન્વિત થવું ઉચિત ગણી શકાય નહીં. આ ભૂરાઈ અને દૂષણને હાંકી કાઢવાનો એક સીધો રસ્તો એ છે કે એવી લોન લેવી જ નહીં જેનું વ્યાજ ચૂકવવું પડે. અન્ય ઉપાયો આ પ્રમાણે છે:

- વ્યાજ-મુક્ત બેંક ખાતાઓ ખોલાવો.
- એવા કોઈ કરાર કે ખતપત્રથી બંધાવું નહીં, જેના દંડ રૂપે વ્યાજ નિર્ધારિત હોય, ભલે ને પછી કોઈનો ઈરાદો સમયસર ચૂકવણી કરવાનો જ કેમ ન હોય.
- બિલની ચૂકવણી સમયસર કરો, જેથી વિલંબિત ચૂકવણીની પેનલ્ટી ન ભરવી પડે.
- વેપાર-વંધો કરવા માટે વ્યાજનો ઉપયોગ ન થાય એવી જ શરતો માન્ય રાખો.
- શક્ય હોય ત્યાં સુધી માત્ર કુટુંબ કે મિત્રવર્તુળમાંથી જ નાણાં ઉપાર લેવાનું રાખો.
- ઈસ્લામી નીતિ-નિયમોવાળી બેંકો સાથે જ વ્યવહાર રાખો.
- ભાડાના મકાનમાં રહો, જો વ્યાજ વગર મકાન ખરીદવાની તમારી શક્તિ ન હોય. (આવું બીજી વસ્તુઓ અને જરૂરતો માટે સંભવ છે.)
- એવી જ લોન સ્વીકારો અથવા વ્યવસ્થા કરો, જેનો આશય કેવળ સહાનુભૂતિ હોય (અર્થાત્ કર્જો હસના). આ એવી લોન છે, જેમાં આપનારનો આશય ભલાઈ કે પરોપકાર જતાવવાનો નથી હોતો અને વ્યાજ પણ સામેલ નથી હોતું.

બેંક તમને જે વ્યાજ ચૂકવે છે તેના સંદર્ભમાં આટલું કરો કે તે વ્યાજ ન બેંકને પરત આપો, ન સ્વયં તેનાથી લાભ ઉઠાવો; બલકે તેનો જન-કલ્યાણના કાર્યોમાં ઉપયોગ કરો, જેવાં કે જાહેર શૈયાલયો બનાવવા, જાહેર ઉપયોગના પાણીના હેન્ડ-પંપ કે ફૂવા ખોદાવવા, દેવામાં ડૂબેલ વ્યક્તિને દેવામાંથી બહાર કાઢવો વગેરે. જો કે આ કાર્યોના વળતરની સહેજ પણ અપેક્ષા ન રાખો.

વ્યાજથી દૂર રહેવાનો તથા કયા નાણાકીય વ્યવહારો વેધ છે તે નક્કી કરવાનો સૌથી અસરકારક ઉપાય એ છે કે ઈસ્લામી વિદ્વાનોની સલાહ લો અને તેમના જ્ઞાનથી લાભાન્વિત થાઓ.